

καὶ παρεμβολῶν τοῦ συγγραφέως, πρὸς δὲ ἀποτελοῦν καὶ ἀξιοσημείωτον συμβολὴν εἰς τὴν εἰκονογραφίαν διὰ τῶν ἐν τέλει πολλῶν καὶ λίαν ἐνδιαφεροσῶν εἰκόνων τοῦ ὁσίου.

Ἐῖθε καὶ ἄλλοι ἐν ἐπαρχίαις θεολόγοι, τοῦ συγγραφέως τὸ παράδειγμα μιμούμενοι, νὰ ἠσχολοῦντο μὲ παρόμοια θέματα, τὴν μεσοχρόνιον ἡμῶν ἱστορίαν οὕτω καὶ τὸν βίον ἀποσαφηνίζοντες.

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, ἅπαντα τὰ εὐρισκόμενα - τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενα ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου Louis Petit, ἀποθανόντος λατίνου ἀρχιεπισκόπου Κορίνθου, τοῦ Ξεροφ. Α. Σιδερίδου, μέλους πολλῶν ἐπιστημονικῶν Συλλόγων καὶ Martin Jugie τοῦ τάγματος τῶν Ἀσομμιονιστῶν. Τόμος Δ'. Παρίσιοι 1935 σ. XXIX-512.

Διὰ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ τόμου τούτου πληροῦται τὸ κενὸν τῆς λαμπρᾶς ταύτης ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου Ἑλληνοσσοφοῦ τοῦ ἰε' αἰῶνος, τὸ δημιουργηθὲν μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ Γ' τόμου, μεθ' ὃν ἐξεδόθησαν ὁ Ε' καὶ ὁ Σ', διὰ λόγους ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς. Ὁ τόμος οὗτος εἶναι πολὺ τῶν ἄλλων σπουδαιότερος διὰ τὸν εὐρύτερον χαρακτῆρα τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ, τὸ ὅποιον συνδέεται πρὸς τὸν ἰδιωτικὸν καὶ τὸν δημόσιον βίον αὐτοῦ τοῦ Σχολαρίου πρὸ τῆς Ἀλώσεως καὶ μετ' αὐτήν, καὶ μάλιστα πρὸς τὴν ἱστορίαν, πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν, τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς ἑλληνικῆς τοῦ Βυζαντίου αὐτοκρατορίας καὶ τῆς πρώτης μετὰ τὴν Ἀλωσιν δεκαπενταετίας. Τὰ ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ δημοσιευόμενα πλουσίως διαφωτίζουν πολλὰ πρόσωπα καὶ πράξεις τῆς τραγικῆς ἐκείνης περιόδου τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου καὶ που ἀνατρέπουσι μέχρι τοῦδε παραδεδεγμένας ἀντιλήψεις περὶ αὐτῶν.

Μετὰ σύντομον Εἰσαγωγὴν (σ. I-XXIX), περιέχουσιν βιβλιογραφικὰς καὶ κριτικὰς παρατηρήσεις περὶ τῶν ἐκδιδόμενων κατωτέρω 87 συγγραφῶν τοῦ Σχολαρίου, ὧν αἱ μὲν 58 καὶ πρότερον ἐκδοθέντα ἀνατυποῦνται ἐξ αὐτογράφων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κωδίκων αὐτοῦ τοῦ Σχολαρίου μετὰ περισσοτέρων ἐπιμελείας, αἱ δὲ 29 τὸ πρῶτον νῦν ἐκδίδονται, ἀποτελοῦσαι τὸ $\frac{1}{3}$ τοῦ ὅλου τόμου, καὶ τινὰς προσωπικὰς κρίσεις τοῦ ἐκδότου περὶ τοῦ περιεχομένου ἢ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἔργων τούτων τοῦ Σχολαρίου, δημοσιεύονται πρῶτον ὅσα ἔγραψεν ὁ Σχολάριος κατὰ τοῦ σοφοῦ πλατωνικοῦ Γεωργίου τοῦ Πλήθωνος, καὶ δὴ 1) Κατὰ τῶν Πλήθωνος ἀποριῶν ἐπ' Ἀριστοτέλει, εἰς δύο βιβλία (σ. 1-116), μετὰ Προοιμίου, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι τὸ ἔργον ἐστάλη πρὸς τὸν δεσπότην Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον εἰς Πελοπόννησον, πάντως πρὸ τοῦ 1448, ὅτε κατὰ Νοέμβριον ὁ Κωνσταντῖνος

ἦλθεν ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους τούτου ἀποθανόντα ἀδελφὸν αὐτοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν η'. (σ. 1-10), οὐχὶ δ', ὡς ὁ ἐκδότης νομίζει, τῷ 1443. 2) Ἐπιστολὴ «τῷ Ἐφέσου» Μάρκω τῷ Εὐγενικῷ, δι' ἧς ἀποστέλλει τὸ ἀνωτέρω κατὰ Πλήθωνος σύνταγμα, ὑποβάλλων αὐτὸ εἰς τὴν κρίσιν καὶ ὅπου εἶνε ἀνάγκη, εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ Ἐφέσου πρὶν ἢ διαδώσῃ αὐτὸ εἰς ἄλλους αἰτοῦντας (σ. 116-118). 3) Ἐπιστολὴ πρὸς Πλήθωνα ἐπὶ τῇ πρὸς τὸ ὑπὲρ Λατίνων βιβλίον αὐτοῦ ἀπαντήσῃ ἢ κατὰ Ἑλλήνων», ἀποσταλεῖσα περὶ τὸ 1450, ἔνθα ἐπαινῶν αὐτὸν διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Ὀρθοδοξίας, ὑπὲρ ἧς καὶ αὐτὸς ἀγωνίζεται, βεβαίωι τὸν Πλήθωνα ὅτι διὰ τοῦ κατὰ Λατίνων ἔργου αὐτοῦ ἐξουδετέρωσε τὴν ἐκ τῆς κατὰ τοῦ Ἀριστοτέλους πολεμικῆς του ἐντύπωσιν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν θ' ἀποκρίνηται εἰς τὴν νέαν κατ' Ἀριστοτέλους συγγραφὴν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ὁ Πλήθων φιλοτεχνήσας ἀπέστειλε πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον. Παρὰ πάντα ταῦτα ὁ Σχολάριος παρατρέπει τὸν λόγον εἰς πολεμικὴν κατὰ τῆς ἐθνικῆς θρησκείας καὶ τῶν ἐμπνεομένων ἐκ τοῦ φιλαρχαίου πνεύματος, πλήττων οὕτω πλαγίως αὐτὸν τὸν Πλήθωνα (σ. 118-151). 4) Ἐπιστολὴ «τῇ βασιλίσσει περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Γεμιστοῦ», γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Σχολαρίου, ὡς Γενναδίου μοναχοῦ, ἴσως ἐν ἀρχῇ τοῦ 1453, κατὰ τὸν ἐκδότην, πρὸς τὴν Θεοδώραν, γυναικῆ Δημητρίου Παλαιολόγου, ἀπὸ τοῦ 1449 δεσπότου τοῦ Μυστρᾶ, ἧτις εἶχεν ἀποστείλει πρὸς αὐτὸν τὸ «Περὶ νόμων τε καὶ πολιτείας τῆς ἀρίστης» σύγγραμμα τοῦ Πλήθωνος. Ὁ Σχολάριος ὑβριστικώτατα καὶ μετὰ περιφρονήσεως κρίνων καὶ τὸ σύνταγμα καὶ τὸν συγγραφέα κρίνει αὐτὸ ἄξιον ἐξαφανισμοῦ διὰ τοῦ πυρὸς καὶ πρὸς τοῦτο ἀποστέλλει πάλιν αὐτὸ πρὸς τὴν πριγκίπισσαν, ὅπως αὕτη ἰδιοχείρως καύσῃ αὐτὸ (σ. 151-155). 5) Ἐπιστολὴ τῷ ἐξάρχῳ Ἰωσήφ «Περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Γεμιστοῦ καὶ κατὰ τῆς ἑλληνικῆς πολυθεΐας», γραφεῖσα μετὰ τὴν παραίτησιν αὐτοῦ, ἐκ τῆς παρὰ τὰς Σέρρας μονῆς τοῦ Μενοικέως, μετὰ τὸ 1456 ἢ καὶ τῷ 1457, ὅτε ὁ μὲν Πλήθων πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχεν ἀποθάνει (1452), ἡ δὲ πριγκίπισσα Θεοδώρα ἠρνήθη νὰ καύσῃ τὸ βιβλίον αὐτοῦ, ὡς προέτεινεν ἤδη ὁ Σχολάριος καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τοῦτον τὸ χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον ὁ πατριάρχης καὶ ἔκανσε δημοσίᾳ εὐρῶν αὐτό, πλὴν ὀλίγων σημείων, ἀντιχριστιανικόν, ἐξ οὗ καὶ μέγα μέρος τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀφιεροῖ εἰς ἀνασκευὴν τῆς πολυθεΐας καὶ ἀπόδειξιν τῆς ἐνότητος τοῦ θεοῦ, ἐπὶ ποινῇ δ' ἀφορισμοῦ διέταξε τὴν ἐξαφάνισιν παντὸς αὐτοῦ ἀντιγράφου, ὅπερ καὶ ἐξετελέσθη, ὥστε ἐκ τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Πλήθωνος ψυχία τινὰ μόνον περιεσώθησαν (σ. 155-172). 6) Σύνταγμα «Περὶ τοῦ ἐνὸς ἐν Τριάδι Θεοῦ ἡμῶν καὶ πάντων τῶν ὄντων δημιουργοῦ καὶ κατὰ ἀθέων ἤτοι αὐτοματιστῶν καὶ κατὰ πολυθέων», γραφὲν μετὰ τὸ 1456 ἐκ τῆς αὐτῆς Μονῆς (σ. 172-189). Εἰς τὰ δογματικῷ ἢ πολεμικῷ χαρακτῆρος ἔργα ταῦτα ἀκολουθοῦσι, κατὰ τὸ μᾶλ-

λον ἢ ἦττον, σύντομα συντάγματα ποιμαντικῆς ἢ ἀσκητικῆς περιεχομένου καὶ δὴ 7) «Ἄ δεῖ τὸν ἀρχιερέα ἐξ ἀνάγκης ἐπίστασθαι καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκειν» (σ. 190-197). 8) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν μοναχὸν Μάξιμον (συγγενῆ τοῦ Σχολαρίου) ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Σινᾶ καὶ τοὺς λοιποὺς σιναΐτας (σ. 198-206). 9) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν σιναΐτην κὺρ Ἰωακείμ (σ. 206-207). 10) «Ζητήματα καὶ ἐρωτήσεις τοῦ δεσπότη του Σερβίας Γεωργίου καὶ ἀποκρίσεις τοῦ πατριάρχου» (σ. 207-211). 11) Ἐπιστολὴ ἐγκύκλιος «τοῦ πατριάρχου Γενναδίου ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς πόλεως καὶ τῇ παραιτήσει τῆς ἀρχιερωσύνης», γραφεῖσα ἐν τῇ Μονῇ τῆς Παμμακαρίστου (τότε Πατριαρχεῖω) τῷ 1454, ἐνθα παρέχονται ἄγνωστοι καὶ σπουδαῖαι πληροφορίαι περὶ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἀλώσεως καὶ τοῦ ταραχώδους περιβάλλοντος, ἐν ᾧ διήρχετο τὸ πρῶτον ἔτος τῆς πρώτης αὐτοῦ πατριαρχείας, ἐξ οὗ προβλέπων βλάβην μᾶλλον διὰ τὰ κοινὰ πράγματα ἢ ὀφέλειαν, προτίθεται ν' ἀποχωρήσῃ, παρὰ τὴν ἀντίστασιν εἰς τοῦτο τοῦ σουλτάνου (σ. 211-231). 12) Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ, ἐκτιθεῖσα τὰς αἰτίας καὶ τὴν ἀπόφασιν, ὅπως ἀποχωρήσῃ μετὰ δύο μῆνας (Ἰαν. 1455) τοῦ θρόνου, ἐξ ἧς μανθάνομεν ὅτι ὁ Σχολάριος χειροτονήθη ἐπίσκοπος καὶ ἀνέλαβε τὴν πατριαρχεῖαν τῇ 6 Ἰανουαρίου 1454 (σ. 231-233). 13) Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν μοναχὴν Σωφροσύνην, ἀδελφὴν τῆς περιγκιπίσης Θεοδώρας, ἣτις ἀνήγγειλε τῷ πατριάρχει τὴν εἰσοδὸν τῆς εἰς τὸν μοναχικὸν βίον ἀποστέλλων αὐτῇ τὸν «εὐαγγελικὸν νόμον» ἢ «περὶ τῆς πρώτης τοῦ Θεοῦ λατρείας» καὶ τὰ «ἀσκητικὰ» τοῦ Μ. Βασιλείου παρέχει καὶ συμβουλὰς περὶ νηστείας καὶ προσευχῆς (σ. 234-235). 14) «Νόμος εὐαγγελικὸς ἢ περὶ τῆς πρώτης τοῦ Θεοῦ λατρείας» πρὸς μοναχόν τινα φίλον ζητήσαντα, περιέχει ἐπιτομὴν τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἄνευ αὐστηροῦ συστήματος ἢ ἐσωτερικῆς ἐνότητος (σ. 236-264). Τοῦτο ὡς καὶ τὸ προηγούμενον ἐγράφησαν μετὰ τὴν παραίτησιν, ἐν τῇ μονῇ τοῦ Προδρόμου παρὰ τὰς Σέρρας περὶ τὸ 1458. 15) «Ἀπολογία περὶ τῆς σιωπῆς» πρὸς Θεόδωρον Βρανᾶν, μετὰ τὴν τελευταίαν παραίτησιν ἀπὸ τοῦ θρόνου, ἄρα μετὰ τὸ 1464 (σ. 264-274). 16) «Περὶ διαφορᾶς τῶν συγγνωστῶν καὶ θανασίμων ἁμαρτημάτων» (σ. 274-284). 17 καὶ 18) Δύο ἀποσπάσματα, χωρὶς ἀρχὴν καὶ μνείαν τοῦ πρὸς ὃν ἀπευθύνονται (σ. 284-300), τὸ α' πρῶτορρητικὸν πρὸς τινα ἁμαρτήσαντα, τὸ δὲ β' παραμυθητικόν, ἐκ τῆς ἀμελοῦς ἀντιγραφῆς ἀτελῶς διασωθὲν καὶ ἐκ τῶν πολλῶν κενῶν πολλαχοῦ ἀκατάληπτον. 19) «Κεφάλαια πάνυ ὀφέλιμα» ἦτοι σκέψεις ἢ ἀποφθέγματα (σ. 300-306). 20) «Κατὰ πόσους τρόπους ἡ ἁμαρτία παρ' ἡμῶν ἐνεργεῖται;» (σ. 306-309). Ἔπονται λειτουργικὰ τινα συντάγματα, εὐχαὶ εἴτε αὐτοῦ τοῦ Σχολαρίου εἴτε καὶ ξένα ἐξ ἀντιγραφῆς τοῦ Γενναδίου (σ. 310-327) καὶ ἄλλαι ἀποτελεσθεῖσαι ἐξ ἀποσπασμάτων τοῦ Ψαλτηρίου καταλλήλως συνυφασμένων (σ. 328-343)

Παράφρασις τῆς Κυριακῆς προσευχῆς (σ. 244 - 248), εὐχή «ὄπὲρ σωτηρίας τῆς Πελοποννήσου» (πρὸ τῆς Ἑλώσεως), εὐχή «εἰς τὸν ἕνα καὶ τρισυπόστατον Θεόν», ἄλλη ἀναγνωσκομένη ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τὴν λειτουργίαν ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγ. Ἀποστόλων, ἑτέρα πρωϊνὴ εἰς δύο διατυπώσεις, ἄλλη πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἑτέρα «ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς νυκτός», εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον», εἰς τοὺς ἁγίους εἴτε ἀγγέλους εἴτε ἀνθρώπους» (σελ. 344 - 368). Εἰς ἴδιον τμήμα περιλαμβάνονται τὰ «ποιοητικά» ἔργα τοῦ Σχολαρίου, τὰ μὲν εἰς διάφορα ἀρχαῖα μέτρα, ἐν οἷς παράφρασις εὐχῆς τοῦ ἐπισκόπου Πτολεμαῖδος Συνεσίου (σ. 369 - 371), «εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα», «εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν», «εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον», «εἰς τὸν τίμιον Σταυρόν», εἰς διαφόρους ἁγίους, εἰς τὴν ματαιότητα τοῦ βίου, ἐπιτάφιοι στίχοι εἰς διαφόρους, ἱαμβικὴ ἀκροστιχίς, ἀλφάβητος παραινετικὴ πρὸς τοὺς νέους, τὰ δὲ ὡς κανόνες: διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Πελοποννήσου, εἰς τὸν Θεὸν μετὰ δεήσεως καὶ εἰς Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν (σ. 371 - 397). Τελευταῖον δὲ τμήμα περιλαμβάνει ἐπιστολὰς τοῦ Σχολαρίου ὡς κοσμικοῦ καὶ ὡς κληρικοῦ (σ. 398 - 503), αἵτινες ἐπιχέουσιν ἀφθονον φῶς περὶ τὸν ἰδιωτικὸν καὶ τὸν δημόσιον αὐτοῦ βίον. Ὡς ἐπίμετρον προστίθεται ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορικὰ ἔργα» συντομωτάτῃ Χρονογραφίᾳ ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, πρὸς τὸ τέλος τῆς ὁποίας ὑπάρχει σημείωσις τοῦ Σχολαρίου, ἀποδεικνύουσα ὅτι ὁ τελευταῖος πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης ἦν Γρηγόριος ὁ τῆς Μαιῆς, ὁ ἀπὸ μεγάλων Πρωτοσυγκέλλων, οὐχὶ δὲ ὁ φερόμενος Ἀθανάσιος ὁ Β΄, οὐδέποτε ὑπάρξας πρὸ τῆς Ἑλώσεως.

Ἡ ἐκτύπωσις καὶ τοῦ τόμου τούτου ἐγένετο μετὰ τῆς γνωστῆς καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τόμων ἐπιμελείας, εἰ καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἐν σ. 513 διορθουμένων τυπογραφικῶν ἁμαρτημάτων θὰ ἠδύνατο νὰ αὐξηθῇ κατὰ πολὺ ἐκ παραναγνώσεων, βαρυνουσῶν οὐχὶ πάντοτε τὸν στοιχειοθέτην τοῦ τυπογραφείου. Οὕτω σ. 7, 10 ὅτε γραπτέον ὅτι. 39, 15 ὁ γρ. ὅς. 265, 17 «ἀλλ' ἔστιν ὅτι τῶν καὶ κρίνων» ἀκατάληπτον. 267, 17 «τοῦτ' ἄλλος ἂν εἴη λόγος» ἀντὶ «τούτου ἄλλος κτλ.». 268, 3 «διαρρήγνουσιν»? 387, 24 «αἰδεῖται δέησιν πάντοτε»? 439, 22 ἔξεσι? 440, 31 δυνάμεθα γρ. δυναίμεθα. 450, 4 Δεῖξαι γρ. Δεῖξας. αὐτόθι 19 συνέχομαι γρ. συνεύχομαι. 452, 16. Τί δ' ἂν εἴη τὸ πέρας αὐτῶν; Οἶδε μὲν ὁ πάντα ὁρῶν» γρ. Τί δ' ἂν εἴη τὸ πέρας αὐτῶν οἶδε μὲν κτλ. 455, 30, ἐπανειλημμένοι γρ. ἐπιλημμένοι. 456, 3 φάνη γρ. φαίνη. 456, 20 καὶ γρ. εἰ. 465, 33 οὐδ' ἡμεῖς γρ. οὐθ' ἡμεῖς. 478, 15 ὁ Κορώνης γρ. ὁ Κουρουνᾶς (πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ἡγουμένου Μακαρίου τοῦ Κουρουνᾶ). 480, 16 πρὸς οὓς ἔξεσι γρ. πρὸς οὓς οὐκ ἔξεσι. 484, 24 δι' οἰονδήτινα γρ. δι' οἰανδήτινα (αἰτίαν). 484, 25 «εἰσι δέ τινες τοῦ βήματος ὄντες [οἱ] οὐ συμφωνοῦσι» γρ. εἰσι δέ τινες, οἱ τοῦ βήματος ὄντες οὐ συμφωνοῦσι. 484, 26 ἐλέει τε μᾶλλον γρ. ἐλέει δὲ μᾶλλον. 484, 29 κατισχημένοι γρ. κατεσχημένοι. 486, 23 ὑπομένει γρ. ἐπομένη

(ἡ ἐκκλησία). 489, 9 τὸν δέον γρ. τὸ δέον. 491, 24 ὑποσχίσεις γρ. ὑποσχέσεις. 491, 26 ἑτέρων γρ. ἕτερον. 494, 5 πεπονημένη γρ. πεπονημένην. 494, 9 τὴν ἐκείναις γρ. τὴν ἐν ἐκείναις. 494, 16 τὰ πολιτείας γρ. τὰς πολιτείας. 494, 18 οὐδὲν γρ. οὐδέ. 496, 15 καὶ τὸν Γαβριήλ γρ. κἀν τὸν Γ. 497, 6 ἦκοι γρ. ἦκει. 501, 12 ἢ οὕς γρ. ἢ ἐφ' οὕς. σ. 6, 26 ἀπειλήν, γρ. ἀπειλήν; 139, 4 οὐ γὰρ γρ. ἢ γὰρ. 139, 6 ἔχει γρ. ἔχον. 152, 6 τοῦ παρ' ἡμῖν εὐσεβεστάτου λόγου χρωμένη γρ. τῷ... εὐσεβεστάτῳ λόγῳ χρωμένη. 152, 16 οὐκ γρ. οὐ. 153, 17 τίνας ἐλίπσας αὐτῷ προσθήσεσθαι γρ. τίνας... προσθήσεσθαι; 157, 8 ὀφείλειν γρ. ὀφλεῖν. 162, 36 τῶν σῶν Πατέρων γρ. τῷ τῶν Π. 197, 1 θυσίαν. Κλάσας μὲν γρ. θυσίαν, κλάσας μὲν. 205, 26 Διὰ τοῦ τὸ καὶ γρ. Διὰ τοῦτο καὶ. 206, 30 εἰρευνήσαμεν γρ. εἰρηνέυσσαμεν. 208, 35 τὸ Κυέβου γρ. τὸ Κύεβον. 211, 8 ἄνθους γρ. ἄνθος. 211, 31 τόπου γρ. τύπου. 212, 2 ἀκούσαι γρ. ἀκούσας. 216, 27 συνηνέγκθη γρ. συνηνέχθη. 217, 15 Ἀπώλησεν γρ. Ἀπόλεσεν. 220, 30 δυητηληπάθει? 222, 6 ἐνδότους γρ. ἐκδότους. 224, 24 ἐξηγήμην γρ. ἐξηγόμην. 229, 7 συμπράττοντες γρ. συμπλάττοντες. 233, 33 ἀπελαθόμεθα γρ. ἐπελαθόμεθα 233, 34 τὰ καὶ γρ. τε καὶ. 239, 32 μηδὲν γρ. μηδὲ. 256, 12 ὄς γρ. ὄν. 260, 2 διαβῆναι αὐτῆς γρ. αὐτήν. 261, 7 προήρησας γρ. προήρησαι. 265, 12-13 ὅτι νῦν ἰδιοπραγμοῦμεν ἡμεῖς· περὶ ὧν πράττουσιν εἴτε φαύλως εἴτε κακῶς, οὐ φροντίζομεν οὐδὲν αὐτοῖς προσιστάμεθα. γρ. ὅτι νῦν ἰδιοπραγμοῦντες ἡμεῖς, περὶ ὧν πράττουσιν... οὐ φροντίζομεν οὐδὲ προσιστάμεθα.

Ἐκ τῶν ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ δημοσιευομένων ἔργων ζωηρότερον ἀναφαίνεται πρὸ παντὸς ὁ χαρακτήρ τοῦ Γενναδίου Σχολαρίου. Ἀναμφισβητήτως σοφὸς τὴν τε ἔξωθεν καὶ τὴν θεολογικὴν παιδείαν, στερεῖται τῆς μεγάλης ἀρετῆς τοῦ ἀληθῶς σοφοῦ ἀνδρός, τῆς μετριοφροσύνης, εὐκαίρως ἢ ἀκαίρως ἐπιδεικτικώτατα ἐκάστοτε διακωδωνίζων τὴν σοφίαν ταύτην καὶ τὴν ἐν πᾶσι πνευματικὴν ὑπεροχὴν ὑπὲρ πολλοὺς τῶν προκατόχων του, ὑπὲρ πάντας δὲ τοὺς συγχρόνους. Διὰ τοὺς γνωρίζοντας δὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπίνης διανοήσεως, μεταξὺ τῶν οὐχὶ σπανίων παραδειγμάτων τοῦ τύπου τούτου, ὁ Σχολάριος ἀποτελεῖ ἐξαιρετικὸν φαινόμενο, ἄξιον ἰδίας προσοχῆς καὶ μελέτης. Ἐκ τούτου ἀγόμενος καταφέρεται κατὰ παντὸς ἄλλου, οὗ ἢ ἀξία παγκοίμως ἀνωμολογεῖτο ἢ ὅστις δὲν κατέφευγεν εἰς τὰ φῶτα αὐτοῦ, εἰς τὴν πολεμικὴν δὲ ταύτην κατεξουτελίζει τὸν ἀντίπαλον, μὴ φειδόμενος δριμυτάτων χαρακτηρισμῶν καὶ πολλάκις χυδαίων λεκτικῶν ἐκφράσεων, ἵνα παραδόξως μετὰ μικρὸν ἐκχυθῇ εἰς ἐπαίνους περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, ὧς τοῦτο συμβαίνει ὧς πρὸς τὸν Πλήθωνα, τὸν Βησσαρίωνα καὶ Μᾶρκον τὸν Εὐγενικόν, πρὸς τοῦτον πάντως μετὰ περισσοτέρας ἢ πρὸς τοὺς ἄλλους φειδοῦς. Τοιοῦτος δὲ ὢν οὐδόλως παράδοξον ὅτι καὶ κολακικὸς ἦτο πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς καὶ πλουτοῦντας. Ἐξοχον τούτου δεῖγμα εἶνε αἱ ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ δημοσιευόμεναι ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν μέγαν Δοῦκα, Λουκᾶν Νοταρᾶν, τὸν ὁποῖον, παρὰ πᾶσαν τὴν καὶ ὑπ' αὐτοῦ ὁμολογουμένην πνευματικὴν, ἐπιστημονικὴν καὶ

λογοτεχνικήν πτωχείαν, προσπαθεῖ νὰ πείσῃ ὅτι καὶ τοῦ Δημοσθένους εὐγλωττότερος εἶνε καὶ μονονοχὶ τοῦ πανεπιστημίου ἀπόφοιτος (σ. 461 - 462), ἔτι δὲ ἔξ ὧν γράφει πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, κρίνων αὐτὸν φιλοσοφώτερον τοῦ Πλήθωνος καὶ κάλλιον τούτου ἐννοοῦντα τὸν Ἀριστοτέλη. Ὁ τοιοῦτος χαρακτὴρ ἔξηγεῖ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Σχολαρίου ὡς πατριάρχου κατὰ τὴν κρισιμωιάτην στιγμὴν τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους, ὅτε δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐνότητα τῶν διὰ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα διηρημένων ἀπὸ τοῦ 1440 κληρικῶν τῆς Κ/πόλεως, οἵτινες, διὰ τὴν θανάτωσιν ἢ τὴν διασπορὰν τῆς λαϊκῆς ἀριστοκρατίας καὶ διευθυνούσης τάξεως, συνεκέντρωσαν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, καὶ μέχρι τῆς μετὰ ἡμῶν αἰῶνα ἀνασυντάξεως ἐν Γαλατῶ τῶν ἐπανελθόντων λαϊκῶν φυγάδων τῆς Ἀλώσεως ἦγον καὶ ἔφερον τὰ τοῦ Πατριαρχείου, τοῦ ἐπισήμου κέντρου τῆς ἐθνικῆς ζωῆς. Ἐν τῷ κατὰ τῆς γενικῆς ἀσυνταξίας καὶ ταλαιπωρίας ἀγῶνι ἀνέλαβε μὲν ἄκαρπον ἀγῶνα, κατέλειπεν ὁμως εἰς ἡμᾶς ζοφερὰν εἰκόνα τῆς ὅλης καταστάσεως τῆς τε Ἐκκλησίας καὶ τῆς κοινωνίας, ἣτις πολὺ συμβάλλεται εἰς τὴν ὀρθοτέραν ἀποκατάστασιν τῆς περὶ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἀλώσεως πραγματικότητος ἐν τῇ οἰκτρῶς δοκιμασθείσῃ ἐθνικῇ ζωῇ.

Ἄλλὰ καὶ περὶ τὰς λεπτομερείας τῶν τραγικῶν τῆς Ἀλώσεως ἡμερῶν τὸ δημοσιευόμενον ἕλικὸν ὄριπτε νέον φῶς πρὸς συμπλήρωσιν μὲν τῶν ἄλλοθεν γνωστῶν γεγονότων, πρὸς δικαιότεραν δ' ἐκτίμησιν τῆς δράσεως τῶν κυριωτάτων τοῦ δράματος ἐκείνου παραγόντων. Διὰ ταῦτα πάντα ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ὀφείλομεν εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς διακεκριμένους ἐκδότας τῆς λαμπρᾶς συλλογῆς τῶν ἔργων τοῦ Σχολαρίου, σοφοὺς Ἀσομψιονιστάς, οἵτινες συμπληροῦντες τὸ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπιχειρηθὲν πολυμερὲς ἔργον τοῦ ἀειμνήστου Σπυρ. Λάμπρου, ἰδίᾳ διὰ τῶν «Παλαιολογείων καὶ Πελοποννησιακῶν» καὶ τοῦ «Νέου Ἑλληνομνημόνος», κατέστησαν διὰ τὸν νεώτερον Ἕλληνα ἱστορικὸν εὐχερεστέραν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀληθείας ἐν τῇ ἔξιστορήσει τῶν περὶ τὴν πτώσιν τῆς ἐλληνικῆς αυτοκρατορίας τῆς Κ/πόλεως χρόνων.

Καθ. ΑΔ. Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Carsten Hoëg - H. J. W. Tillyard - Egon Wellesz, Ἀκαδημαϊκῶν, *Monumenta Musicae Byzantinae. I Sticherarium. Copenhagen. 1935.*
Σχ. 4^{ον}. σ. 66 + φ. κώδ. 325.

Ἐπὶ τῆς Διεθνοῦς Ἀκαδημαϊκῆς Ἐνώσεως ἔχει ἐπιχειρηθῆ ἀπὸ τινος ἢ διερευνήσις τῆς παλαιᾶς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, μάλιστα δὲ τῆς Μεσοβυζαντινῆς λεγομένης γραφῆς (1200 - 1400).